

Uns ulls aixinats i un vi aixampanyat

JAUME SALVANYÀ <jsalvanya@gmail.com>

En un missatge enviat a la llista de correu InfoMigjorn, Eugeni S. Reig, en la seva sèrie «Comentaris al *Diccionari normatiu valencià* (VIII)», constata que no trobava en aquest diccionari cap paraula per a expressar el concepte de ‘beguda semblant al xampany’, i proposava *atxampanyat* com una possible forma adequada: *sidra atxampanyada*, per exemple.

No es tracta d’un cas aïllat. Hi ha unes quantes paraules començades amb la lletra *x* que poden formar derivats que indiquen semblança amb el mot del qual deriven. Aquests derivats solen ser adjectius, i en els diccionaris trobem aquests dos (amb una variant gràfica en el DNV en el primer cas que no acabo d’entendre):

- ***aixambergat***. En forma de *xamberg* (DCVB, DIEC2 i GDLC; ***axambergat*** en el DNV).
- ***aixaropat***. De consistència de *xarop* (DCVB, DIEC2, GDLC, GD62 i DNV).

En el cas de *aixaropat*, malgrat que el DCVB el fa derivar de *aixaropar* i el GDLC de *aixarop*, és un mot al qual podríem arribar d’una manera natural a partir de *xarop*. Aquest mateix procés el trobem també en altres adjectius que no figuren en els diccionaris: ***aixalocat*** (un vent *aixalocat*), ***aixatat***¹, ***aixarnegat***, el mateix ***aixampanyat*** que esmenta Reig i,

1. Fabra, en *L’obra de depuració del català* (1925), indicava que *aixatat* és un mot foraster i que *aplatat* «ens permet d’eliminar *aixatat*». Però també és cert que en el seu diccionari no hi incloïa el mot *xato* en el sentit de ‘camús’, que avui sí que trobem en el DIEC2 i en altres diccionaris. No sabem, per tant, si hauria mantingut la condemna en cas d’haver inclòs *xato* en el DGLC. En qualsevol cas, des del moment que es dona per bo *xato*, em sembla que ja no té sentit condemnar *aixatat*, almenys per a referir-se a un nas. El *Diccionari descriptiu de la llengua catalana* sí que recull *aixatat* i dóna un exemple de 1874.

potser un dels més estesos, ***aixinat***². En tots aquests derivats el prefix *a-*³ indica que el mot nou comparteix alguna característica semàntica amb el primitiu: la forma, la manera de ser, etc.

Al costat d’aquests adjectius també es poden obtenir els verbs corresponents, amb un rerefons de semblança com en el cas dels adjectius i amb un significat pròxim al de ‘fer tornar’, ‘convertir’: ***aixambergar*** (bé podríem convertir l’exemple *Un capell aixambergat* del DIEC2 —s.v. *aixambergat*— en *Algú va aixambergar el capell*), ***aixaropar***, ***aixalocar***, ***aixatar***, ***aixarnegar***, ***aixampanyar*** i ***aixinar***. Aquests verbs, però, no figuren en els diccionaris generals⁴. En canvi, sí que hi trobem aquests altres dos (amb una altra variant gràfica desconcertant en el DNV):

2. Tot i que la forma per a designar aquelles faccions que recorden les d’un xinès, especialment per la forma dels ulls, hauria de ser pròpiament *aixinesat*, perquè deriva de *xinès*, sembla que l’ús es decanta més aviat per *aixinat*. En el Google Llibres es documenten una dotzena de casos amb *aixinat* i *axinat* [sic] contra un sol cas de *axinesat* [sic]: *Aquests minyons exòtics tenien els ulls aixinats* (Gaziel, *Obres completes*, p. 447); *El sol l’encega i els ulls se li fan més petits i aixinats* (Isabel Olesti, *Desfici*, p. 95); *Si serà ros o serà bruna, si amb els ulls blaus o axinats* (Joan Barril, *Certes mentides*, p. 38); *Els ulls de la Sílvia eren molt negres i molt petits, un pèl axinats* (Francesc Puigpelat, *La màquina de les ànimes*, p. 17); *Té una cara d’un marró grogós i uns ulls axinesats i intimidatoris* (Biel Mesquida, *Vertígens*, p. 64). També en el cercador de Google apareixen més d’un centenar d’ocurrències amb *axinat* [sic] i solament deu amb *axinesat* [sic]. En els diccionaris no hi trobem ni *aixinat* ni *aixinesat*; sí que hi apareix, en canvi, *ametllat* (uns ulls *ametllats*).
3. Malgrat que el DIEC2 indica només que el prefix *a-* «serveix per a formar verbs», amb aquests exemples es veu que també pot formar adjectius.
4. Sí que trobem *aixatar* en el DCVB i *aixaropar* en el DCVB i en el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*.

- ***aixamfranar***. Matar els caires (d’una cosa) amb *xamfrans* (DCVB, DIEC2, GDLC i GD62; ***axamfranar*** en el DNV).
- ***aixaragallar***. L’aigua, formar *xaragalls* (DCVB, DIEC2, GDLC, GD62 i DNV).

Pel que fa a la manera d’escriure tots aquests mots, tenint en compte que tant els primitius com els derivats es poden pronunciar, segons els parlars —i també segons els parlants—, amb *xeix* fricativa (com *caixa*) o bé amb *tx* africada (com *cotxe*), l’ortografia no ha de ser amb *tx*, sinó amb *ix*. Així s’hi veuen representats tant els qui ho pronuncien d’una manera com d’una altra, tal com ja passa amb *aixafar* i *aixecar*.

En conclusió: amb els pocs casos que hem vist, segurament no podem parlar d’un procés de derivació gaire productiu (almenys partint dels mots que comencen amb *x*), però els derivats resultants semblen ben formats. Estic d’acord amb Reig que caldria entrar en els diccionaris la paraula que ell proposa (no amb la forma *atxampanyat*, sinó *aixampanyat*), i jo hi afegiria almenys *aixinat* per a designar aquelles faccions que recorden les d’un xinès, especialment per la forma dels ulls. És una paraula que, pel fet de no figurar en cap diccionari ni al Termcat ni a l’Optimot —sí que hi ha, en canvi, *ametllat* (uns ulls *ametllats*)—, pot arribar a fer dubtar de si és adequada o no. Jo trobo que sí. ♦

